

TOTEM

Tidsskrift ved Religionsvidenskab,
Institut for Kultur og Samfund, Aarhus Universitet
Nummer 44, efterår 2019
© Tidsskriftet og forfatterne, 2019

Religions sociologi 2

Religions sociologi 2
Spørgsmål 3

Af stud. mag.
Luise Mikkeline Berg Pedersen

Indhold

1. Indledning	2
2. Sorg- og mindearbejde i et senmoderne samfund.....	2
3. Contested Meanings and Definitional Boundaries: Historicizing the Sociology of Religion	4
4. <i>Lived religion</i> tilgangen i forhold til sorg- og mindearbejde	5
5. Konklusion	7
6. Indholdsfortegnelse	9

Antal tegn: 16.796

1. Indledning

I min besvarelse af spørgsmål 3 vil jeg redegøre for Sorg- og mindearbejde i et senmoderne samfund ved hjælp af teori fra bl.a. Lorraine Green og Debra Basset og med inddragelse af Mindet.dk samt askeobjekter som eksempler på nutidige tendenser. Jeg vil dernæst redegøre for Meredith B. McGuires tekst *Contested Meanings and Definitional Boundaries: Historicizing the Sociology of Religion* og afslutningsvist ved hjælp af ovenstående eksempler diskutere *lived religion* tilgangens styrker og svagheder i forhold til sorg- og mindearbejde.

2. Sorg- og mindearbejde i et senmoderne samfund

Sorgarbejde er, i tidligere traditioner, blevet undersøgt via psykologiske parametre, som vi bl.a. ser det ved Kubler Ross' 6 stadier for sorg, hvor den enkelte person må gennemgå alle faser for til sidst at acceptere krisen. Denne tilgang promoverer en fremadrettet sorgproces, og som Green erfarer i sin tekst, kan denne form for tilgang lede til fejldiagnoser af personer, der falder udenfor dette spektrum (Green 2017). Hvis den psykologiske tilgang skal være dækkende, skal sorgprocesser undersøges partikularistisk, da alle mennesker ikke sørger ens. I teksten argumenteres derfor for, at man også skal undersøge sorg ud fra social og kulturel kontekst, da det enkelte menneske sørger forskelligt på tværs af kultur og alt efter typen af død (ibid.). Green refererer til Ariés' model med fem tidsepoker, hvor man, i nutidige vestlige samfund, lever i, hvad han kalder "den usynlige død". Her er døden rykket ind på hospitalet, gemt væk fra offentligheden og er blevet tabuiseret (ibid.). Alligevel ser vi digitale medier som forsøger at holde mindet om de afdøde i live, hvilket vidner om et samfund, hvor vi samtidig forsøger at overgå døden. Debra Basset argumenterer i, sin artikel, *Who Wants to Live Forever? Living, Dying and Grieving in Our Digital Society* for, at i takt med den store teknologiske udvikling er den vestlige verden ved at forandre sig til en verden, hvor døden ikke kun er skjult, men samtidig bliver bragt frem i lyset ved hjælp af de sociale medier (Basset 2015). I artiklen *Communication media and the dead: from the Stone Age to Facebook* skriver Tony Walter: "The number, diversity and significance of dead people who can be related to depends in large measure on available information and communication technologies" (Walter 2015). I det senmoderne samfund er det altså med teknologiske fremskridt blevet muligt at sørge over en bredere skare af mennesker.

Udover den offentlige sorg der fremstilles, via medierne, i hverdagsbilledet, er der i nyere tid opstået en tendens til mindesider og mindeobjekter som måder for efterladte at holde sig i kontakt med de afdøde (Basset 2015). Samtidig tilgås selve døden på en steriliseret måde, og de afdøde gemmes væk på hospitalerne. Greene mener derfor, vi lever i et samfund, hvor vi benægter, accepterer og forsøger at overkomme døden på samme tid. (Green 2017) I forbindelse med mindesider og mindeobjekter kommer Klass, Silverman and Nickmans continuing bonds teori i spil. Frem for at give slip på den afdøde giver de nye digitale sider de sørgende mulighed for at opretholde båndet til den afdøde, hvilket indenfor senere psykologisk forskning har vist sig at hjælpe de sørgende gennem deres tab (Meike et al. 2015).

Et eksempel på en sådan mindeside er Mindet.dk, hvor efterladte kan oprette en mindeside for den afdøde, og hvor der kan indsættes billeder, skrives historier om den afdøde og hvor man kan tænde et lys med en tilhørende besked for denne. Derudover kan andre efterladte efterlade en besked til den afdødes familie i gæstebogen, hvilket skaber et fællesskab af sørgende (Christensen 2015). Dorthe Refslund Christensen og Kjetil Sandvik fokuserer i artiklen *Death ends life not a relationship: timework and ritualizations at Mindet.dk* på forældre der har mistet deres børn og mener, at forældrene, ved hjælp af Mindet.dk, træder ind i en ny tidsramme efter deres forventninger til fremtiden er blevet brudt. Siden gør det muligt for dem at skabe en ritualiseret virkelighed, hvor de går fra at være forældre, der har mistet et barn, til at være forældre der har fået et dødt barn (ibid.). Gennem tænd-et-lys funktionen og ved at nedskrive barnets historie på siden narrativerer forældrene ikke kun barnets liv før døden. I den fortsatte kommunikation med barnet, fortæller de efterladte den afdøde om oplevelser i deres hverdag og danner således narrativer, hvor forældrene mærker det afdøde barns tilstedeværelse. Dermed fortsættes barnets liv gennem mindesiden (ibid.).

Et eksempel på et mindeobjekt der ikke er digitalt, men besidder mange af de samme egenskaber som de digitale mindesider, er askeobjekter. I artiklen *in touch with the deceased: animate objects and human ashes* har man undersøgt askeobjekter i Holland. Askeobjekter består af malerier, smykker, skulpturer, sten og tatoveringer, som indeholder en smule aske fra den afdøde. Også her gør objektet det muligt for den efterladte at opretholde et forhold til den afdøde. De efterladte anser ofte objekterne som værende den afdøde, og mange af objekterne er designet til at blive rørt, så de efterladte kan få en taktil oplevelse af den afdøde. Derudover forsøger fabrikanterne at holde objekterne så unikke som muligt, hvilket lever op til det senmoderne samfunds

individualisme (Meike et al. 2015). De efterladte kan få kreeret et unikt produkt, med en del af deres kære i, hvilket gør oplevelsen af den afdødes nærvær virkelig.

Både Mindet.dk og askeobjekterne giver de efterladte mulighed for at sørge over den afdøde i ubegrænset tid. Derudover foregår minde-praksissen i det private, og de efterladte har derfor mulighed for at sørge over de afdøde i et afgrænset rum eller i forbindelsen med et bestemt objekt, hvor kontakten bliver virkelig, uden at sorgen bliver en del af alle aspekter af hverdagen (Christensen 2015).

3. Contested Meanings and Definitional Boundaries: Historicizing the Sociology of Religion

Meredith B. McGuire erfarer i, teksten, *Contested Meanings and Definitional Boundaries: Historicizing the Sociology of Religion* at man i arbejdet med religion, inden for sociologisk tradition, har ladet sine observationer af religiøsitet farve af en bestemt idé om, hvad religiøsitet er. (McGuire 2009) McGuire fremhæver reformationen og sociale classeskel som medvirkende til skabelsen af den idé, man har om det religiøse. Man har skabt en afgrænset definition for rigtig religiøs praksis for både at skabe et skel mellem de lavere klasser som praktiserede lægmandsreligion, og de højere klasser som udførte den sande praksis, mens man ved at skabe afgrænsede definitioner kunne holde orden i befolkningen efter reformationen (ibid.). Dominant i dette billede af religiøsitet er adskillelsen af det hellige og profane (ibid.). Dette mener McGuire er en social konstruktion, og ved at bruge denne definition kan det lede til fejlfortolkninger af folks religiøsitet. Samtidig påpeger hun paradokset i at undersøge et religiøst fænomen ud fra den definition, fænomenet selv har skabt (ibid.). Hun vil derfor vise, at det er muligt at tænke religion uden adskillelse af det hellige og det profane, og undersøger derfor middelalderlig religion fra før reformationen og før de afgrænsede definitioner (ibid.). Hun skriver: "Our modern image of sacred-profane dichotomy does not really apply to the sense of sacred time and space in medieval religion. On the contrary, more often the sacred was experienced as arising *from within* profane space and everyday mundane activities." (ibid. 31). I hverdagsreligionen var det altså almindeligt, at det hellige og det profane var sammenhængende. Det samme fremhæver hun i forhold til adskillelsen af magi og religion, som også er en del af vores forståelse af religion efter reformationen og i høj grad en distinktion brugt indenfor religions sociologien. Her fremhæver hun, at man i middelalderlig kristendom har blandet lægmandspraksis med religion, men at det

ikke af den grund betød, at det var mindre religiøst. Hun mener, man gennem tiden har fejlfortolket lægfolkets praksis af religion, da man har undersøgt det ud fra en afgrænset teologisk definition fremfor at undersøge de praktiserendes egen forståelse af deres praksis (ibid.). McGuire mener derfor, at det er relevant at undersøge religion fra et udgangspunkt om hverdagsreligion som rigtig religion, og dermed bevæge sig bort fra afgrænsede definitioner. Fremfor at undersøge hvad folk tror på, skal man undersøge, hvordan de praktiserer religiøsitet. Undersøgelsen af religion skal tage højde for, at begrebet om religiøsitet er foranderligt i forhold til historie og kultur, og derfor er den måde, som man i den vestlige verden tænker om trosspørgsmål, i dag, ikke nødvendigvis den samme andre steder og i andre tider (ibid.). Hun argumenterer derfor for en tilgang, hvor den levende religion undersøges uden et overliggende begreb, men i lyset af den daværende historiske og kulturelle scene. På den måde mener McGuire, at det bliver muligt at undersøge religion udenfor den vestlige verden, da man benytter sig af en tilgang, der undersøger religionen nede fra, frem fra oppe fra, og på den måde undersøger religionen på kulturens og historiens egne præmisser (ibid.)

4. *Lived religion* tilgangen i forhold til sorg- og mindearbejde

I min tidligere redegørelse for sorg- og mindearbejde i et senmoderne samfund har jeg fokuseret på to eksempler på mindeobjekter: Mindet.dk og askeobjekter. I begge tilfælde fornemmes undertoner af, hvad man i vestlig religions sociologisk tradition vil karakterisere som noget religiøst. På Mindet.dk refererer mange af brugerne til de afdøde som engle og omtaler dem som overnaturlige eksistenser i himlen (Christensen 2015). Samtidig kan man på siden tænde et lys for den afdøde, en skik vi ser i kristen tradition. Askeobjekterne kaldes moderne relikvier, hvilket også er en praksis stammende fra kristen tradition. Derudover forklarer de efterladte, at de er klar over, at objekterne er noget specielt, men har svært ved at forklare præcis hvad. De efterladte føler sig tættere på den afdøde, og føler ligefrem at de rører ved og taler med den afdøde. Objektet undergår en subjektificerings proces, idet det bliver blandet med asken og bliver til den afdøde (Meike et al. 2012). På samme måde fungerer Mindet.dk, hvor de efterladte ligeså føler sig tættere på den afdøde og holder den i live gennem mindesiden. Meike erfarer dog, at spørger man brugerne af mindeobjekterne om, hvad de tror på, og hvorfor de gør som de gør, kan de ikke forklare det. De fleste af forbrugerne definerer sig som værende uden

religiøst tilhørsforhold og bliver ukomfortable, når de skal forklare ideen bag deres handlinger (ibid.).

Den praksis der udføres på Mindet.dk eller med askeobjekterne hører ikke ind under bestemte teologiske definitioner, men alligevel fornemmer man en form for trosforestilling. I praksis med mindeobjekterne og -siderne opstår en form for ritualiseret adfærd. De efterladte rører jævnligt ved askeobjekterne for at mærke kontakt til den afdøde, ligesom de på Mindet.dk, på især specielle mærkedage, tænder lys for den afdøde for at skabe kontakt. I begge tilfælde skabes der et ritual, hvor de efterladte træder ind i en anden rolle og et andet forhold med den afdøde, hvor kommunikation bliver muligt (Christensen 2015). *Lived religion* tilgangen bliver her relevant, da vi kan se på den praksis der foregår som hverdagsreligion. I artiklen om aske-objekterne nævnes det, at mennesker har brug for ritualer, specielt i forbindelse med livsændrende situationer som døden (Meike et al. 2012). Så i stedet for at forsøge at forstå hvilke tanker der ligger bag praksissen, kan *lived religion* tilgangen hjælpe os til at forstå, at folk udfører en bestemt praksis, fordi det giver mening for den enkelte person, og ikke fordi der ligger en bestemt ide bag det. I et vestligt senmoderne, individualistisk samfund giver dette mening, da mange mennesker ikke tilknytter sig en bestemt religion, men i stedet besidder sine egne trosforestillinger (Basset 2015). *Lived religion* tilgangen giver os altså mulighed for at undersøge praksis med rituel form indenfor det religionsvidenskabelige felt, selvom den praksis ikke nødvendigvis hører ind under en korrekt teologisk definition. Yderligere giver det os mulighed for også at undersøge sorgarbejde i den sociale og kulturelle kontekst, som det foregår i og åbner også op for at man kan undersøge arbejdet i andre kulture end vestlige (McGuire 2009). Dette viser McGuire dog intet eksempel på, og det er derfor uvist om det i praksis kan lade sig gøre.

Brugerne af Mindet.dk og askeobjekterne bekender sig dog ofte som værende uden religiøs tilknytning. Man kan derfor stille spørgsmål ved, om deres praksis kan kaldes hverdagsreligion, når brugerne siger de ingen trosforestillinger har? De efterladte udfører ritualer, fordi det giver mening for dem, men hvordan kan vi vide, om det af den grund er af spirituel karakter eller blot en psykologisk eller social coping-mekanisme? *Lived religion* tilgangen er relevant, da den ikke vurderer hverdagspraksis ud fra en bestemt teologisk definition om adskillelse af helligt og profant, mens den kan benyttes i et samfund, hvor trosforestillinger har ændret sig, og ofte er af individuel karakter. I forhold til sorg- og mindearbejde er det dog vigtigt også at undersøge det psykologiske aspekt af denne praksis. I forbindelse med askeobjekterne beskriver Meike et al., at de

efterladedes praksis bunder i et ønske om at være tættere på den afdøde og videreførelse af det bånd, som de har til den afdøde. Dermed fungerer objekterne som en hjælp til den efterladede i arbejdet med deres sorgproces (Meike et al. 2012). Det samme ser vi på Mindet.dk, hvor siden hjælper de efterladede med at genopbygge deres liv udenfor internetsiden, mens de kan holde kontakt med den afdøde (Christensen 2015). Samtidig foregår begge praksisser i det private og giver udelukkende mening i det bestemte forum, de er i. Tages det ud af konteksten og sættes det i forbindelse med religion, lader det ikke til altid at give mening for de efterladede (Meike et al. 2012). I tilfældet af sorg- og mindearbejde kan det derfor være svært at skelne mellem praksis på et eksistensielt niveau eller praksis, der udføres for at håndtere et tab. Stig Hjarvard benytter begrebet banalreligion som en konsekvens af medialisering i et senmoderne samfund. Elementære elementer fra troen bliver en form for kulturelle symboler, som medierne benytter til bestemte budskaber (Lövheim 2011). Derfor kan man overveje om de religiøse symboler, der gør sorg- og mindearbejdet relevant i forhold til *lived religion* tilgangen blot er kulturelle symboler, som er blevet en del af vores hverdag og derfor også indoptages i den måde, vi vælger at håndtere sorg på.

Man kan stille sig kritisk overfor hvorvidt *lived religion* tilgangen påtvinger religion steder hvor rituel praksis bliver udført udelukkende, fordi det er en hjælp for den enkelte til at håndtere sin sorg. Christensen og Sandvik fremlægger, at ritualiseringer ikke nødvendigvis må være af religiøs karakter, men er en måde for de efterladede at skabe en anden virkelighed i denne verden, hvor der er en mening med tabet af den afdøde. De lægger dog vægt på, at det ikke er bestemte ideer, der skal give mening til døden, men blot skabelsen af en ny kontekst hvor det giver mening for de efterladede at leve videre (Christensen 2015). For at undgå fejlfortolkninger af folks praksis skal teorien benyttes partikularistisk, da de fleste mennesker sørger på forskellige måder og endda også benytter mindeobjekterne på individuelle måder.

5. Konklusion

Den teknologiske udvikling har givet mulighed for nye platforme for sorg og mindepraksis. Dermed sker der også en ændring i den måde, man tidligere har forstået sorg på. Fremfor at give slip på deres kære forsøger de efterladede at opretholde et bånd til dem, og kan på måde bevæge sig fremad livet, mens de ved hjælp af mindeobjekter og -sider kan opretholde et forhold til den afdøde.

Lived religion tilgangen kan med fordel benyttes i forbindelse med sorg- og mindearbejde, da den gør det muligt at undersøge rituel praksis, der ikke hører ind under en bestemt teologisk definition. Den åbner op for en bredere definition af religion og religiøs praksis, hvor den rituelle opførelse vi ser ved efterladedes sorgprocesser også passer ind. Dette kan dog også være en ulempe, da man ikke med sikkerhed kan vide, om den praksis der udføres er af spirituel karakter, eller blot er en måde for den efterladede at skabe et rum, hvor denne kan håndtere dens sorg. *Lived religion* tilgangen er altså relevant i forhold til sorg- og mindearbejde, men skal stadig benyttes partikularistisk for at opnå det bedste resultat.

6. Indholdsfortegnelse

Basset, Debra

2015 "Who Wants to Live Forever? Living, Dying and Grieving in Our Digital Society", *Social Sciences* 4, 1127–1139

Christensen, Dorthe Refslund & Kjetil Sandvik

2015 "Death ends a life not a relationship: timework and ritualizations at Mindet.dk", *New Review of Hypermedia and Multimedia* 21(1-2), 57-71

Green, Lorraine

2017 "Death Dying, Grief, and Loss", *Understanding the Life Course: Sociological and Psychological Perspectives (2nd ed)*, Cambridge, Polity Press, 207-227

Heessels, Meike et. al.

2012 "In touch with the deceased: animate objects and human ashes", *Material Religion* 8(4), 466-488

Lövheim, Mia & Gordon Lynch

2011 "The mediatisation of religion debate: An introduction", *Culture and Religion* 12(2), 111-117

McGuire, Meredith B.

2009 "Contested Meanings and Definitional Boundaries", *Lived Religion*, Oxford University Press: New York, 19-44

Walter, Tony

2015 "Communication media and the dead: from the Stone Age to Facebook", *Mortality* 20(3), 215-232

Andet materiale

Mindet.dk

<https://mindet.dk/public/> (set 19-12-2018)